

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)
Herausgeber: Romania (Societat de Students Romontschs)
Band: 28 (1941)

Artikel: Nossa ierta e nies duer
Autor: Vieli, Ramun
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-882302>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 17.02.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Nossa ierta e nies duer

da Ramun Vieli

L' ierta spirtala ei la vera
rihezia d' in pievel.

Sco dal temps de Napoleon, aschia va era en nos dis in nausch stemprau sur las tiaras della veglia Europa. Il vegl croda, entirs pievels svaneschan u vegnan mess cun forza brutala sut il domini dils gronds e fermes. En tals temps de revoltontas midadas eis ei buca mo nies dretg, anzi nies duer de s' occupar cun nossa ierta, retscharta dals perdavons. Pertgei gia damaun stuein nus forse esser el clar sur dils problems che risguardan nossa patria, nossa existenza ed ierta spirtala. Nossa ierta! Negin vegn a far curvien che nus serestrenschein en nies organ a nossa ierta romontscha. Ella consista oravontut en nossa venerabla tschontscha, ellas detgas e praulas, els legns e proverbis, ellas canzuns popularas profanas e religiosas, ellas isonzas, ellas instituziuns e veglias tradiziuns dil pievel romontsch. Tgi che enconuscha l' ierta spirtala romontscha sa con stretgmein ch' ella ei unida culla libertad. L' ierta romontscha e la libertad ein duas soras schumellinas che san buca viver separadamein ina da l' altra.

Dedicond l'attenziun all' ierta romontscha savein nus buca far cunmeins de seregurdar dil pli grond defensur della tradiziun romontscha, de C. Decurtins, morts a Trun ils 30 de matg 1916.*) El ha rimnau cun nunstunclenteivla premura l' ierta spirtala dils Romontschs, accentuond sia muntada e valor per l' existenza ed igl avegnir della petschna naziun romontscha. Rimnond la litteratura orala, Decurtins ha vuliu surdar als vegnentsuenter « quei monument dils bials e legreivels dis della giuventetgna de nies pievel ». Mo el ha en medem temps vuliu svegliar e leventar il senn per l' atgna tradiziun e regenerar la veta spirtala e la producziun litteraria dils Romontschs. Entras sia reha raccolta ein ils Romontschs vegni pertscharts della valor e muntada de lur ierta e tradiziun. Aschia stattan las empremas annadas digl Ischi, redigidas da Decurtins, el survetsch della ierta spirtala romontscha. Da sia raccolta, publicada egl Ischi, ella Crestomazia ed en revistas filologicas, spetgava Decurtins ina regeneraziun della veta intellectuala, sco quei ei stau il cass tier auters pievels. Prendend cumiau de siu Ischi ha Decurtins astgau scriver cun buna raschun: « Entras igl Ischi han ins vuliu svegliar il sentiment nazional tier ils Romontschs, la carezia pil lungatg-mumma e per la tradiziun romontscha ». Gest en nos dis burasclus, nua ch' il vegl croda e la tema d' in stgir avegnir turmenta noss' olma, duein nus seregurdar cun sentiments de

*) Mira: G. Demont, Dr. Casper Decurtins, Cronica Romontscha, matg 1941.

profunda renconuschientscha de C. Decurtins, il grond menader el combat encunter il materialissem. El ha revelau a nus ils scazis zuppai dell' ierta romontscha e defendend ils dretgs smasai de nossa naziun ha el mussau a nus la via egl avegnir. Il medem vala de nos poets e scribents, oravontut de G. A. Huonder, Alfons Tuor, G. C. Muoth, G. M. Nay, P. Maurus Carnot e G. Fontana. Era els han battiu cun perschasiun encunter il moloch dil materialissem glorificond ils beins ideals che dattan persuls ad in pign pievel, sco il nies, il dretg d' existenza. Mo ei basta buca d' esser ils artavels d' ina loscha ierta. L' ierta oblighescha! Nus astgein oz meins ch' enzacu secuntentar de haver in ischi, il simbol de nossa libertad ed independenza, nus stuein era haver quita de nossa plonta venerada, sinaquei ch' ella possi semantener, crescer e resister als nauschs orcans dil temps present e digl avegnir. Sch' ins taglia ad ina plonta las ragischs, croda ella cugl emprem stemprau. E sch' ins disfa las ragischs che uneschan il pievel culla tradiziun, piarda quel mintga tegn e cuntegn.

Havend regurdau ils lecturs digl Ischi de nossa ierta spirtala che nus havein retschiert sco grond regal en tgina, savein nus buca far cunmeins d' accentuar nies duer e nossa obligaziun enviers ils beins artai da nos babs e perdavons. Il duer enviers l' ierta vegn denton buca ademplus entras ina orientaziun bunamein exclusivamein retrospectiva, mo bein era entras ina occupaziun seriosa de tut ils problems dil temps present e digl avegnir. Nus

vegnin perquei sper lavurs historicas a sespruar de tractar egl Ischi damondas linguisticas, litterarias e culturalas dil romontsch.

Problems linguistics

A pei ed a pèr cul traffic e commerci e culla carschenta infiltraziun della populaziun romontscha, crescha e sederasa l'influenza tudestga en tut e daper-tut. La bilinguitad, quei ei l'enconuschienscha de dus e plirs lungatgs fa adina pli gronds progress ed il manteniment dil lungatg vernachel daventa adina pli grevs. Igl ei perquei indicau ch'ins examineschi las consequenzas, ils avantatgs ed ils disavantatgs della bilinguitad. — Avon in miez tschentaner ei Alfons Tuor sededicaus als problems linguistics censurond rigurusamein las mendas ed il munclaments dil romontsch. Las damondas messas en discussiun entras Tuor, ein aunc adina actualas e la «litanìa dil schliet romontsch» ei mo vegnida pli liunga. Rev. Sur Dr. G. Cahannes ha publicau egl Ischi XIV sias brevs de Crestault ch'ei daventadas directivas per la grammatica romontscha. Semegliontas brevs anflassen aunc oz interess ed atenziun. Ei setracta buca de mes-chinas damondas ortograficas, mobein de problems grammaticals, lexicologics e stilistics ch'astgan e deian vegnir exponi era egl Ischi. Grammaticas e vocabularis, lavurs maina finidas, ston vegnir examinaì e studegiai, sch'els deian survir al combat e contribuir al progress e svilup dil lungatg. Mo il pli

grond ed impurtont problem linguistic ei quel della instrucziun linguistica. Ella ei e resta la damonda cardinala della scola grischuna-romontscha. Sche nus vulein mantener il romontsch e siu character, lu stuein nus cultivar nossa tschontscha a casa, en scola, en baselgia ed ella veta publica. Igl ei sbagliu e manzignus de crer ch' ins sappi mantener il romontsch senza cultivar el. Ina tala orientaziun meina sco l'esperienza comprova di per di alla cumpleta sclavinada linguistica e consequentamein alla ruina spirtala dil pievel romontsch. Tgi che pitescha ei il pievel e buca ils menaders che han fatg far el vias puleinas. La instrucziun linguistica decida digl avegnir dil romontsch, decida dil svilup spirtal e della beinstonza economica dils Romontschs. Igl Ischi vegn perquei a dedicar era a quella damonda la meritada atenziun.

Problems litteraris

La litteratura romontscha dils emprems tschentanners stat el survetsch della religiun e dil dretg, el survetsch dils basegns pratics. Pér el 19 avel tschentaner producescha il pievel romontsch en Surselva ed ell' Engiadina ina litteratura per propi. La secunda mesadad dil tschentaner vargau ed ils emprems decennis de nies tschentaner muntan per aschidedir il temps de fluriziun della litteratura romontscha. La fundaziun della Societad retoromontscha, della Romania, dell' Uniun dals Grischs, la publicaziun della Crestomazia, sco era il pussent impuls personal de

C. Decurtins han fructificau e carschentau la produenziun litteraria dils Romontschs. Igl ei negin dubi che ual Decurtins ha inspirau e stimulau nos megliers talents. Ei basti de regurdar de G. C. Muoth, de P. Maurus Carnot e de Flurin Camathias. Ei menass memia lunsch de caracterisar nossa litteratura dils davos decennis. Per oz vulein nus secuntentar culla constataziun che la produenziun litteraria romontscha secatta dapresent en ina perioda de stagnaziun e de transiziun. Nossa giuventetgna, preoccupada digl avegnir, ha savens breigia de capir las ovras classicas de Muoth, ed ella para de s'interessar pli fetg per damondas de sport e d'existenza. Igl ei perquei necessari ch'igl Ischi prendi risguard dil basegns e dellas tendenzas della murtirada generaziun presenta. Mo sco il lungatg romontsch ha ina noda casa agricola, aschia ni dei ni sa nossa litteratura snegar sia atgnadad purila. Ella ha mo lu in dretg d'existenza, sch'ella ha per argument ils grevs problems de nies pievel puril romontsch che lavura e sestenta d'in'alva a l'otra per il paun de mintga di. Tgi scriva per il proxim Ischi ina lavur sur dils problems litteraris romontschs?

Problems culturals

La cultura romontscha, che semeglia nossa casa de purs, batta dapi decennis e tschentaners in grev combat encunter ina ferma e pussenta influenza jastra. Ella sefa valer en tut e dapertut, el viver e

sevestgir, el far e demanar, el luvrar e baghegiar. Il poet Muoth, il pli grond representant spirtal dils Romontschs, ha dau expressiun poetica a questa lutga millenaria palesond sia amur profunda per la veglia e semplia cultura retica. Mo era Decurtins ha rimnond la tradiziun romontscha vuliu svegliar il senn per quei ch'ei agen. Las oreifras perscrutaziuns culturhistoricas, che Monsignor Caminada ha giu publicau a siu temps egl Ischi, tradeschan senza sminuir la muntada l'inspiraziun de Decurtins. Ellas han fatg arder il cor de bein enqual lectur e pon survir era alla generaziun presenta per exempel, pergei «La Romania duei esser ina ligia de salvament de nosa entira ierta paterna, buca mo per la litteratura» (Ischi XI, p. 170). Igl Ischi ei perquei era a disposiziun de lavurs culturalas che s'accordan en lur finamira cun las tendenzas della Ligia per la protecziun della patria. Buca meins ei quei il cass per damondas de dretg e d'economia. Veglien ils giurists romontschs suandar il stimulont exempel de sgr. prof. Tuor e tractar egl Ischi problems giuridics e culturalas che pertuccan la historia e l'existenza dil pievel romontsch, al qual igl Ischi vul e dei survir.

* * *

El 650 avel onn della Confederaziun svizzera astgan e dueian era ils Romontschs reponderar seriusamein ils duers enviers ils perdavons ed enviers ils descendents. Nus drizzein perquei tut specialmein alla giuventetgna romontscha l'insistentia supplica

de renovar egl onn giubilar de nossa patria il sarament de fideivladad all' ierta ed al tschespet artai. Mo quei ei buc avunda! La situaziun actuala ton de nossa romontsch sco della patria svizzera pretenda che nus cultiveien il ver senn e spert de cuminonza. Ina biala e veglia instituziun romontscha secloma lavur cumina. Libramein e voluntariamein seradunavan nos vegls per far da cuminonza ina lavur d' interess e d' avantatg per tuts. Il temps d' instravagau individualissem ei vargaus, ed il chischlet Romontschs sa buca selubir il luxus de mintgin irstinadamein sia atgna via. E finalmein havein nus basegns de lavur, de dira e perseveronta lavur el survetsch de nossa mumma romontscha e de nossa patria svizzera. Fideivladad all' ierta spirtala, spert de cuminonza e sacrificonta lavur cumina seigi la devisa della Romania.
